

Jász Krisztina-Szarvák Tibor:

*Az integráció, mint fölérendelt cél - A roma közösségek területi tervezésbe való
bevonásának jelenlegi gyakorlata*

A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének Szolnoki Társadalomkutató Csoportja a Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal megbízásából a Területpolitikai Kormányzati Hivatal számára - A roma szervezetek területfejlesztési intézményekkel való együttműködésének tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei, módjai – címmel az MTA RKK Észak-magyarországi Osztályának közreműködésével háttér tanulmányt¹ készített a romáknak nyújtandó támogatások és a velük való együttműködés reformja céljából.

Jelen tanulmány az országos kérdőíves vizsgálat, az öt kistérségre kiterjedő romák területfejlesztési szereplőkkel való együttműködését vizsgáló terepmunka, valamint a kistérségi programok elemzése révén kapott legfontosabb eredményeket foglalja össze.

A kistérségi programok elemzése során a Területpolitikai Kormányzati Hivatal által rendelkezésünkre bocsátott közel 180 területfejlesztési dokumentum tartalom elemzését végeztük el. A kérdőíves felmérés során három célcsoport véleményét mértük fel a Területpolitikai Kormányzati Hivatallal közösen kialakított kérdőívek alapján: a roma társadalomfejlesztés terén működő civil szervezetekét (ebbe a csoportba az összes hazánkban működő cigány kisebbségi önkormányzat is beletartozott), továbbá a több választási ciklus óta működő cigány kisebbségi önkormányzatok prominenseinek véleményét, illetve a területfejlesztési alrendszerhez tartozó szakembereket.

Az öt mintakistérség kiválasztása is a Területpolitikai Kormányzati Hivatallal történt egyeztetés nyomán született meg. Annak érdekében, hogy a hazai cigányság helyzetéről minél átfogóbb képet tudjunk adni, a romák helyzetét tekintve más-más sajátosságokkal bíró térségeket választottunk ki mintakistérségként. A kistérségekben a valós helyzet minél alaposabb

¹ Jelen írás a - A roma szervezetek területfejlesztési intézményekkel való együttműködésének tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei, módjai - című tanulmány felhasználásával készült. A dokumentum elkészítésében közreműködött: G. Fekete Éva, Kozák Kőkény, Jász Krisztina, Mezei István, Mező Barna, Osgyáni Gábor, Szarvák Tibor, Szoboszlai Zsolt és T. Hargitai Judit. Témavezető: Jász Krisztina.

megismerése érdekében több mint félszáz roma és nem roma kisebbségi és területfejlesztési prominenssel készítettünk interjút.

Az empirikus vizsgálatokon túl vizsgálatunk során igyekeztünk feltárni a rendszerváltást követő elmúlt 15 évben a romák hatékonyabb társadalmi integrációját elősegítő jogszabályi környezetet is. Megállapítható, hogy témánk szempontjából a legfontosabb áttörést a 1021/2004. (III. 18.) Kormányhatározat a romák társadalmi integrációját elősegítő kormányzati programról és az azzal összefüggő intézkedésekről hozta, amelyben három pont különös jelentőséggel bír. Ezek a következők:

1. A regionális és kistérségi fejlesztési tervek felülvizsgálata és megvalósítása során kiemelten kell támogatni a komplex roma integrációs programok készítését és megvalósítását, illetve a romák részvételének biztosítását a komplex programokban. Ennek során kiemelt figyelmet kell fordítani a központi, regionális, kistérségi területfejlesztési, foglalkoztatási, oktatási, gyermek- és ifjúságpolitikai, egészségfejlesztési, környezetvédelmi, agrár-környezetvédelmi szempontokra, a környezet- és településrehabilitációra, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítására, valamint az európai uniós tagságból eredő követelményekre.
2. Pályázati rendszer kidolgozásával támogatni kell a helyi cigány kisebbségi önkormányzatok és roma civil szervezetek területi együttműködési formáinak létrehozását és működtetését.
3. Elő kell segíteni és támogatni kell a cigány kisebbségi önkormányzatok és a roma civil szervezetek közigazgatási, közszolgáltatási, kommunikációs képzési, továbbképzési programjainak kidolgozását és megvalósítását.

A következőkben annak összefoglalására teszünk kísérletet, hogy a fenti irányelvek mindennapi gyakorlatban való adaptációja jelenleg hol tart hazánkban.

A 2005-ben végzett felméréseink² eredményei azt mutatják, hogy a kisebbségi érdekek, sajátos élethelyzetek és fejlesztési szükségletek a mai magyar területfejlesztési, ezen belül a kistérségfejlesztési gyakorlatba gyakran felemás módon, területenként eltérő intenzitással és tartalommal épülnek be. Azok között a kistérségi tervdokumentumok között, amelyek megjelenítik a problémákat, találunk utalást arra vonatkozóan, hogy számos, a romák integrálódását elősegíteni hivatott projektet valósítottak már meg települési és kistérségi szinten, és elindult a roma szervezetekkel való együttgondolkodás is. Ezek a próbálkozások azonban még csak elvétve, szórványosan fordulnak elő, és közös jellemzőjük, hogy nagyon különböző motivációkon, felfogásokon és módszertani bázison alapulnak. A következőkben a jelenlegi gyakorlat néhány sajátosságát kívánjuk kiemelni.

1. A romák megjelenése a kistérségi fejlesztési tervezési dokumentumokban és az ezek részeként kidolgozott projekteken

Köztudott, hogy Magyarországon a roma lakosság eloszlása egyenetlen, és nem csupán a kistérségek között, hanem a kistérségeken belül is jelentős szórás mutatkozik e tekintetben. Ennek ellenére a fejlesztési tervek többségéről elmondható, hogy jelentős részük foglalkozik a kisebbségek, s ezen belül a cigány lakosság kérdésével. Leginkább a területi egyenlőtlenségek csökkentésének, a felzárkózás egyik feltételének tekintik a cigány társadalom integrációját.

Az általunk megvizsgált 102 kistérség 178 fejlesztési dokumentumának 60%-a foglalkozik valamilyen szinten és módon a roma népesség problémáival, az integráció

² A Miniszterelnöki Hivatal megbízásából folytatott kutatás részeként áttanulmányoztunk 178 db kistérségi tervdokumentumot, a kistérségi megbízottak bevonásával, három almintában megkérdeztünk összesen több mint félszáz prominens roma szervezetek területfejlesztésben való részvételéről. A kérdőívvel megkérdezettek között az első almintát 410 fővel (42%) a cigány kisebbségi önkormányzatok vezetői, 184 fővel (18,5%) a kormányzati adatbázisban szereplő roma civil szervezetek és azok segítő szervezeteinek vezetői, és harmadik csoportként, 95 fővel (19,6%) a kistérségi területfejlesztés prominens személyiségei (megyei területfejlesztési tanácsok elnökei, kistérségi elnökök, menedzserek, városi polgármesterek) szerepeltek. Ezen felül öt (fehérgyarmati, ózdi, pásztoi, közép-tiszavidéki, jászberényi) kistérségben a kistérség roma és nem roma vezetőivel készített interjúk alapján esettanulmányokat is készítettünk.

kérdésével. Gyakorta előforduló jelenség viszont, hogy a kisebbségek ügye csak átfogó megfogalmazásban, a romák nevesítése nélkül szerepel. (Leginkább a megyei foglalkoztatási dokumentumokban szerepelnek kifejezetten a roma célcsoportra vonatkozó fejlesztési elképzelések.) Jellemző továbbá, hogy főként a 2002 után készült kistérségi programokban fordul elő a cigány kisebbség megjelenítése, ami főként az európai uniós programozási eljárás kistérségi adaptációjának elterjedésével függ össze.

Megjegyzendő, hogy a kistérségi tervdokumentumokban sokkal inkább megjelennek a romákkal kapcsolatos kérdések, mint a megyei fejlesztési stratégiákban. Meglepve tapasztaltuk, hogy még azon megyék fejlesztési terveiben sem jelennek meg a romák - például Baranyában és Zalában -, ahol köztudottan magas a cigányok előfordulása és e megyék egyes kistérségeiben már semmilyen fejlesztés sem képzelhető el nélkülük.

A kistérségekben is leginkább a komplex fejlesztési tervek tartalmazzák ide vonatkozó részeket, az ágazati (gazdaságfejlesztési, környezetvédelmi, turizmus stb.) dokumentumokban már alig található utalás a cigány kisebbségre.

A dokumentumelemzés alapján az viszont látható, hogy a legnagyobb roma koncentrációval rendelkező kistérségekben mára már megjelentek a speciálisan a roma célcsoportot érintő fejlesztési dokumentumok is. Például:

1. A Sellyei kistérségben elkészült a „Szegregáció – a leszakadó településrészek komplex rehabilitációjának programja” című, tulajdonképpen helyzetfeltáró dokumentum, mely három fejezetből áll, melyek az alábbiak:
 - Szegregáció és cigányság (a szegregáció speciális metszete),
 - Szegregáció és települési környezet (a szegregáció urbanisztikai metszete),
 - Szegregáció? Cigányok a sajtó tükrében.
2. A Nagykállói kistérségben 2005-ben készült el a „Társadalmi konszenzuson alapuló program a cigányság életkörülményeinek javítására, munkaerő-piaci integrációjának és

reintegrációjának támogatására Balkányban és mikrotérségében” című megvalósíthatósági tanulmány.

3. A Kunszentmártoni kistérségben szintén 2005-ben elfogadásra került egy humán programcsomag, melynek IV. kötete a cigány kisebbségi (integrációs) program.
4. A Bódva-vidéki Roma Foglalkoztatási Közhasznú Társaság megalapítását előkészítő tanulmány bevezetője szerint a kistérség stratégiai programjának (2001) majd minden programeleme tartalmaz a foglalkoztatási helyzet javítását célzó megoldásokat, és a roma népesség integrációját segítő kezdeményezéseket.

2. Hogyan tekintenek a kistérségekben a romákra?

Leginkább az figyelhető meg a vizsgált dokumentumok áttanulmányozása után, hogy a legtöbb kistérségben a romák szinte kizárólag, mint problémás népességcsoport jelennek meg. Összességében a romákkal kapcsolatos kérdések, mint humán erőforrás és szociális problémák tűnnek fel.³

A megközelítési módra a többségi társadalom gazdasági szempontjainak dominanciája jellemző. A romák leginkább, mint a térség versenyképességét rontó problémaként szerepelnek. Az értékelésekben gyakran fordul elő a szegregáció-integráció ellentétpár által alkotott rendszerben való gondolkodás.

Jellemző, hogy a SWOT-analízisekben leginkább csak a gyengeségek és veszélyek⁴ rovatban szerepelnek romákra vonatkozó megállapítások, az erősségek vagy lehetőségek körében szinte sehol sem. Illetve, ha mégis, úgy erősségként a romák hiánya jelenik meg.

³ A romákra utalások pl. az alábbi prioritások címszavai alatt találhatóak: „a fejlődés emberi vonatkozású tényezőinek integrált fejlesztése” (Fehérgyarmati kistérség); „a vidéki identitástudat erősítése, humán erőforrások fejlesztése, a közösségek és a civil szervezetek aktivitásának fokozása” (Sárbogárdi kistérség); „szociális helyzet javítása” (Pápai kistérség), „a társadalmi leszakadás megállítása” (ózdai kistérség)

Az is megfigyelhető továbbá, hogy a fejlesztési dokumentumokban a romákat egységesen hátrányos helyzetű csoportnak tekintik, holott pl. az ózdi kistérségben folytatott kutatások kimutatták, hogy ott nagyobb arányban jelen vannak már az integráció útján elindult, a cigányság legszegényebb rétegeitől eltérő fejlesztési igényekkel rendelkező roma csoportok. A hátrányos helyzet jellemzően a foglalkoztatottság, a lakhatás, az iskolázottság, az egészségügy témaköreihez kötődik. A diszkrimináció, ill. az érdekérvényesítés nehézségei már ritkábban bukkannak fel. Sajnálatos módon az anyagokból hiányoznak a jó példák, az elindult integrációs törekvések bemutatásai.

3. Milyen szükségletek jelennek meg a kistérségi tervekben?

Az általános megközelítési módból fakadóan a legtöbb esetben a romák kistérségi tervekben megjelenő fejlesztési szükségletei nem mások, mint a többségi társadalom velük kapcsolatban rendszeresen megfogalmazott felvetéseinek visszatükröződései. Melyek ezek? Egyrészt a többségi társadalom érdekeinek és értékeinek védelme, a térség versenyképességének erősítése. A tervek túlnyomó része a roma közösségek egészére vonatkozóan fogalmaz meg fejlesztési elképzeléseket, míg a felmérések szerint maguk a romák az egyéni élethelyzeteken szeretnének javítani.

Másrészt a fejlesztési szükségletek meghatározásban nem jelennek meg a roma kisebbség értékrendszerét alkotó elemek, hanem a többségi társadalom értékeinek kivetülése a jellemző. Így pl. a mindkét csoport által preferált foglalkoztatottság javításában a tervek jellemző módon a mezőgazdálkodás és a tradicionális roma foglalkozások fejlesztése iránti igényeket jelenítik meg, míg a romák körében végzett felmérések ezeket teljes egészében elvetik. A romák ma már, hasonlóan a többségi társadalom tagjaihoz, elsősorban az elsődleges munkaerőpiac tudásigényes szakmaiban szeretnének boldogulni, és ezen céljuk eléréséhez szeretnének segítséget kapni.

A többségi társadalom dominanciája abban is megnyilvánul, hogy a fejlesztéseket kizárólag a saját intézményrendszeréhez kapcsolja, a források megszerzését a saját, illetve az európai uniós szabályoknak rendeli alá, ami a pályázati rendszereken keresztül szintén visszahat a fejlesztési szükségletek meghatározására.

A cigány kisebbségi önkormányzatok az eddigi programokat hasonlóan látják. A legfontosabb feladatnak a szociális gondoskodás, valamint a képzés, oktatás feltételeinek megteremtését tartják. Ezek mellett a foglalkoztatás, az egészségügy és az ifjúsági programok hatékonyságát is magasra értékelik. A környezetvédelem annyiban érdekes számukra, amennyiben a romák lakhatási feltételeit érinti. Az információs társadalom, a műszaki infrastruktúra fejlesztése, valamint a mezőgazdasági és turisztikai fejlesztéseket a roma társadalom szempontjából közömbösnek tartják.

1.tábla

A roma társadalmi csoportokat érintő fejlesztések megítélése 100 fokozatú skálán a CKÖ almintában

	<i>Észak- Magyarország</i>	<i>Alföld</i>	<i>Dunántúl, Dél- Dunántúl</i>	<i>Közép- Magyarország</i>	<i>Átlag</i>
szociális gondoskodás, felzárkóztatás	75	68	73	78	73
képzés, oktatás	70	64	71	80	70
foglalkoztatás	66	65	65	64	65
egészségügy	54	56	61	54	57
ifjúsági csoportok fejlesztése	57	51	54	58	54
környezetvédelem	39	42	46	42	43
információs társadalom	27	29	40	32	32
műszaki infrastruktúra	26	29	33	30	30
vállalkozásfejlesztési	33	27	27	25	28
agrárgazdálkodás	28	34	26	16	27
turizmus	11	16	20	13	16

A megvizsgált dokumentumokban találtunk néhány jó gyakorlatot is, például a fejlesztési szükségletek integrált megközelítésére.

A *törökszentmiklósi* kistérségi vállalkozásfejlesztési programjának „Ajánlás, a program környezete” című fejezetében a következők olvashatók: „A kistérségben magas a cigány lakosság aránya. A kistérség egészének társadalmi-gazdasági felemelkedése, a vállalkozásfejlesztési program sikeres megvalósítása csak abban az esetben lehetséges, ha a cigány lakosság integrációja is megvalósul. A roma lakosság helyzetének javítása érdekében elsődlegesen a befogadó, elfogadó, megismerni szándékozó magatartásra van szükség, aminek egyik folyamányaként a kisebbségi önkormányzattal közösen egy cigány kisebbségi, integrációs program kidolgozása és megvalósítása indokolt, melynek elemei között a foglalkoztatási lehetőségek bővítése, a lakhatás körülményeinek javítása, komplex képzési programok beindítása, pozitív életminták követésének ösztönzése, konfliktuskezelési technikák elterjesztése, identitástudat erősítése kell, hogy szerepeljen.”

A *Bódva-vidék* tanulmányában a roma érdekérvényesítés erősítése, a többségi társadalommal való harmonikus együttélés elősegítése, bizalomépítő programok indítása, a kulturális és diszkrimináció-ellenes programkínálat bővítése is megjelenik a „szokásos” lakhatási feltételek javítása, a roma lakosság egészségügyi állapotának javítása, a cigány lakosság képzettségi szintjének emelése, a munkanélküliség csökkentése mellett.

A CKÖ-k általunk feltárt fejlesztési szükségleteiben területi különbségek mutathatók ki. Az Alföldön például jelentős azon CKÖ-k száma, akik a vállalkozásfejlesztést és az agrárgazdálkodást is fontosnak tartják. A vállalkozásfejlesztést inkább a 3-10 ezer fős településeken preferálják. A képzés, oktatás főként a 10 ezer főnél nagyobb településeken támogatott. A foglalkoztatás kevésbé kiemelt területnek tűnik Közép-Magyarországon, miközben itt magasabb a képzés és a szociális felzárkózás támogatottsága. Az információs társadalom és az ehhez kapcsolódó műszaki infrastruktúra fejlesztését a Dunántúlon és Közép-Magyarországon tartják szükségesebbnek.

4. Milyen megoldási módokat alkalmaznak a kistérségi projekttervekben és projektekben?

A problémák felismerésére is igaz az, amit korábban – általánosságban - a tervezési metodikával kapcsolatban állapítottunk meg, azaz a tervekben az intézkedések megfogalmazása, ill. a kistérségi szintű projektek még hiányoznak. Az intézkedések szintjén a kistérségi fejlesztők – a fentiek következményeként - a megoldást jellemzően a foglalkoztatásban és ehhez kapcsolódva az oktatásban, illetve ritkábban a hagyományok ápolásában látják. A megoldási módok nem hordoznak innovációt.

A fejlesztési tervek kidolgozottsága inkább koncepcionális, illetve stratégiai szintű, azaz közép- és hosszú távú célként fogalmazzák meg a tennivalókat, nem rövid távon, az operatív programok szintjén. Az esetenként felbukkanó, romákat közvetlenül érintő projekttervek igen leegyszerűsítettek, pl.: két tanfolyam, egy közösségi ház. Ennek megfelelően a források is alultervezettek: mindössze 25-50 mFt-tal számolnak kistérségi szinten. A kimondottan a romák integrációjára irányuló speciális programok természetesen már gazdagabb eszköztárat vonultatnak fel.

5. A roma szervezetek bekapcsolása a kistérségi fejlesztési folyamatokba

Ma már az senki számára nem kérdés, hogy a romák sem lehetnek csupán a fejlesztés tárgyai, a demokrácia és a hatékonyság nevében is sokkal inkább alanyaivá kell válniuk az ilyen folyamatoknak. A következőkben azt foglaljuk össze, hogy mi jellemzi a mintánkba került szervezeteket és azok bevonását a területfejlesztés jelenlegi gyakorlatába. Emellett kérdőíves felmérésünk eredményeként azt is vázoljuk, hogy az egyébként ma még gyenge területfejlesztési együttműködés kiterjesztésének lehetőségeiről hogyan vélekednek a

potenciális együttműködő felek, azaz a roma szervezetek és a területfejlesztés intézményi képviselői.

6. Milyen mértékben épültek ki a romák szervezetei a kistérségekben?

A roma szervezetek közül csak két típust vizsgálunk. A cigány kisebbségi önkormányzatokat és az azokhoz közvetlenül nem kötődő roma és romákat segítő civil szervezeteket.

A cigány kisebbségi önkormányzatok

A Nemzeti-és Etnikai Kisebbségi Hivatal adatai alapján 2005. áprilisában 979 cigány kisebbségi önkormányzat működött az országban. Ebből közel 36 százalékuk nevezhető tartósan (2 vagy 3 ciklus óta) létezőnek, 64 százalékuk ebben a választási ciklusban kezdte meg tevékenységét.

A tartós működésű CKÖ-k száma a hagyományosan nagy roma populációval (így - talán - erősebb közösségépítő hatással) rendelkező megyékben (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg) a legmagasabb. Ebben a ciklusban leginkább a Dunántúlon (Baranyában, Vasban, Győr-Moson-Sopron megyében, valamint Zalában) alakultak új cigány kisebbségi önkormányzatok.

A civil szervezetek száma jelentősen megnőtt az 1980-as évek második felétől, különösen pedig 1990 után. Gyakori jelenséggé vált, hogy maguk az önkormányzatok és az önkormányzati intézmények is hozzanak létre szervezeteket, tulajdonképpen az összetartozás kifejezésére és a forráspótlás szándékával.

A jótékonyág és a nonprofit szolgáltatások „klasszikus” területei (szociális és egészségügyi ellátás, oktatás, kutatás) Magyarországon csak 1989 után indulhattak fejlődésnek, amikor megszűnt a közszolgáltatások állami monopóliuma. Mostanra már a nonprofit szervezetek negyede ezeken a területeken fejt ki működését, de a rendelkezésükre álló bevételek összege

világosan mutatja, hogy szolgáltatási kapacitásuk egyelőre meglehetősen korlátozott. A meglévő problémák volumene ellenére a nonprofit szolgáltatók nem tudnak hasonló gyorsasággal szaporodni, mert fejlődésükhöz az infrastruktúra megteremtésére beruházásokra lenne szükség, s ezt a tőkehiány komolyan akadályozza.

A roma vagy a romákat segítő közösségi szerveződések a községek majdnem 50 százalékában jelen vannak, viszont a közepes méretű településeken kevésbé jellemzőek. Viszonylag magas a számuk a 30 ezer főnél nagyobb lélekszámú városokban, illetve a 3 ezer fő alatti községekben.

A roma civil szervezetek többsége Pest megyében (zömében a fővárosban) működik. Szembetűnő viszont, hogy bár Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében magas a roma lakosság aránya, meglehetősen alacsony a roma vagy romákat is segítő civil jelenlét. A roma vagy romákat segítő közösségek többségét 1998-ban alapították. A szervezetek, közösségek többsége szociális és kulturális, valamint érdekvédelmi és etnikai profillal rendelkezik.

A roma civil szervezetek közel felében rendszeresen vagy alkalmanként számíthatnak az önkéntes munkára.

A roma szervezetek jellemzően települési szinten politizálnak. A területfejlesztés szereplői közül leginkább a települési önkormányzatokkal vannak kapcsolatban. Emellett a roma civil szervezetek a települési CKÖ-kkel és más civil szervezetekkel tartják a kapcsolatokat a leginkább. A már kialakult kapcsolatok asszimetriájára utal, hogy a CKÖ-k számára a roma civil szervezetekkel való kapcsolat sokkal súlytalanabb, mint fordítva.

A megyei önkormányzat a kistérségi szintnél és a területfejlesztés megyei és regionális szervezeteinél is fontosabbnak mutatkozik a roma szervezetek, különösen a roma civil szervezetek kapcsolati hálójában. Ez arra is utal, hogy a megyei önkormányzatot inkább ágazati jellegű, mint területfejlesztési szereplőként értékelik. Ezen belül is a megyei szereplőkkel kialakított kapcsolatok intenzitásában régióként jelentős különbségek

figyelhető meg. A dunántúli és a közép-magyarországi régióban gyakoribbak a roma szervezetek megyei kapcsolatai, mint az ország más régióiban.

A roma problémák országos és ebből adódó helyi megközelítését, a szabályozás hatásait is tükrözi, hogy az ágazati szereplők közül a munkaügyi szervezetekkel, a családsegítő és oktatási intézményekkel, valamint a gyermekjóléti szervezetekkel való együttműködés a legáltalánosabb. Bár minden szereplőnek erős a kapcsolata a munkaügyi szférával, a tartósan működő CKÖ-k (feltehetően különböző települési közmunkaprogramok szervezése miatt) kapcsolata intenzívebb. A CKÖ-k ágazati szereplőkkel tartott kapcsolatainak gyakorisága a település népességszámának növekedésével párhuzamosan nő.

A minisztériumokkal való kapcsolat gyenge, főként a megyeszékhelyeken dolgozók körében fontosabb ez a típusú kapcsolattartás. A roma vagy a romákat segítő közösségeknek gyakoribb kommunikációja van a minisztériumokkal (a megyei önkormányzatokkal is), mint a CKÖ-knek.

Az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzattal való kapcsolattartás közepes, de az ágazati szerveknél gyengébb erősségű. Értelemszerűen a CKÖ-k kötődése az országos önkormányzathoz erősebb, de a roma civil szervezetek életében is fontos szerepet játszik ez a szervezet.

7. Hogyan jelennek meg a roma szervezetek a területfejlesztés kistérségi partnerségeiben?

A kistérségi programok többségében előfordul a célpiramis valamelyik szintjén a civil szervezetek támogatásának, illetve a hagyományok ápolásának szükségessége. A civil szervezetek között azonban soha nem jelennek meg nevesítetten a roma civil szervezetek. A közvetlenül a roma célcsoportokra irányuló projekteknél partnerként a cigány kisebbségi önkormányzatok, a települési önkormányzatok, illetve a munkaügyi központok jelennek meg.

8. Mik a bevonás szándékai és motivációi?

A válaszadó roma közösségek túlnyomó többségének (87%) szándékában áll bekapcsolódni a területfejlesztésbe. Megállapítható azonban, hogy a roma civil szervezetek szándéka sokkal erősebb (91), mint a cigány kisebbségi önkormányzatoké (84). A területfejlesztési együttműködések terén asszimetriára utal, hogy a területfejlesztési szereplők körében ez a kezdeményezés csak kisebb támogatottságot (71 pontos) élvez.

A politikai nagykorúsításra és az egyenrangú partnerként való megjelenésre vonatkozó igény is visszatükröződik abban, hogy indokként legerősebben az általános tartalmú „összefogást” jelölték meg. A kooperációtól leginkább szakmai segítséget és forrásokat várnak. Tisztában lévén azzal, hogy a szükséges források a jelenlegi rendszerben pályázatokon keresztül érhetők el, magas a pályázati rendszer alakítására, átláthatóbbá és kiszámíthatóbbá tételének fokozására irányuló törekvés is. A dunántúli és a közép-magyarországi területek válaszadói gondolják leginkább, hogy a területfejlesztésbe való szerves bekapcsolódás segít a szervezet életében, és megkönnyíti a forrásokhoz való hozzájutást is.

Az együttműködés legerősebb motivációs tényezője mindkét oldalon az esélyegyenlőségi politika elvárásainak való megfelelés. Ezen felül a tartósan működő CKÖ-k és a roma civil szervezetek; valamint a területfejlesztési szféra is leginkább a partnerség erősítését, az erőteljesebb társadalmi integrációt hangsúlyozták a roma szervezetek bevonásának indokaként.

A fentiekben jelzett igény a források bővítésére, ezzel összefüggésben a helyi prominensek számára a pályázatírási tudások megszerzésére, ill. átadására fogalmazódik meg, s ezzel a helyi roma értelmiségi csoport (szerep) megerősítése a nagy általános társadalmi célokhoz hasonló súllyal esik latba az együttműködés kialakításakor. Különösen a 10 ezer lakosúnál nagyobb lélekszámú településeken és az ország nyugati régióiban, valamint Közép-Magyarországon erős ez az igény.

A felmérésben résztvevők többsége alkalmasnak tartja arra szervezetét, hogy helyi, illetve térségi szintű döntéseket befolyásolni tudjon. A válaszadók ötöde, feltételekkel, („ha a döntéshozók megteremtik a párbeszéd és közös munka elemeit”); „más szervezetekkel szövetkezve”) a minta majdnem fele feltételek nélkül tartja magát alkalmasnak erre a feladatra. Az elutasítások között közel hasonló arányban fordultak elő az alacsony felkészültség, a gyengeség és a „más célunk van” fogalmak.

A területfejlesztési folyamatokba való hatékonyabb bekapcsolódáshoz a tartósan működő CKÖ-k és a roma vagy a romákat segítő civil szervezetek túlnyomó többsége (100 fokozatú skálán 90 pont) több információt igényelne a területfejlesztés működéséről, mert jelenleg alig rendelkezik ezzel kapcsolatos releváns információkkal (100 fokozatú skálán 33 pont). Az átlagnál jobban tájékozódtak közé sorolhatóak a 10-30 ezer fős településen dolgozó roma vagy romákat segítő egyesületek. A területfejlesztéssel kapcsolatos információkhoz a roma szervezetek leginkább a „hagyományos” módokon (így nyomtatott hírlevél és rendszeres megyei fórumok, találkozók) szeretnék hozzájutni

9. Milyen területfejlesztési feladatokban szeretnének együttműködni?

A területfejlesztési szereplők és a roma szervezetek egyaránt úgy látják, hogy a területfejlesztési feladatok közül a roma szervezetek leginkább a projektek előkészítésébe, (68, ill. 71 pont) és legkevésbé a hatáselemzésbe, a monitoringba (45, ill. 58 pont) kapcsolódhatnak be.

(A két fél közül a romákra jellemző a magasabb fokú együttműködési hajlandóság, a területfejlesztési szakembereknél jóval kisebb a kooperációra való készség. A területfejlesztési szereplők nagyobb mértékben készek az együttműködésre a községekben, a régiók közül pedig Észak-Magyarországon.)

Véleménykülönbség mutatkozik a kistérségi programok tervezése és megvalósítása terén is. Az első feladatban való közreműködésüket a roma szervezetek relatíve többre (a rangsorban az 1., ill. a 3.), a másodikban pedig relatíve kevesebbre (a rangsorban a 3., ill. az 1.) értékelik, mint a területfejlesztési szereplők.

A roma civil szervezetek fontosabbnak tartják a projekt előkészítésbe és a monitoringba való bevonást, míg a tartósan működő CKÖ-k viszont inkább a formalizált tevékenységekben (kistérségi programok készítése, végrehajtása) szeretnének benne lenni.

*2. tábla
A romák egyes területfejlesztési feladatokban való részvételének értékelése
100-as skálán*

<i>Területfejlesztési feladat</i>	<i>Roma szervezetek</i>	<i>Területfejlesztési szereplők</i>
Kistérségi programok tervezése	72	59
Kistérségi programok megvalósítása	66	65
Projektek előkészítése	71	68
Hatáselemzés, monitoring	58	45

10. Kiket vonnának be a területfejlesztési együttműködésbe?

A roma szervezetek és a területfejlesztési szervezetek között abban egyetértés mutatkozik, hogy a cigány kisebbségi önkormányzatok és a roma civil szervezetek részvételét a területfejlesztési folyamatok tervezésében és menedzselésében egyaránt kívánatosnak tartják, de az együttműködést leszűkíténe a tartósan működő roma szervezetekre.

A minden egyes települési cigány kisebbségi önkormányzat bevonására adott válaszok aránya is magas, bár megfigyelhető, hogy a felvetés a területfejlesztési szereplők részéről valamivel alacsonyabb támogatottságot élvez. Ezt a lehetőséget főként a 3000 fő alatti települések CKÖ-i tartanák jónak, míg a területfejlesztési szervezetek vezetői közül a megyeszékhelyeken dolgozók egyáltalán nem támogatják azt, hogy minden cigány kisebbségi önkormányzatot vonjanak be a területi tervezés folyamatába.

A cigány önkormányzatok és a roma civil szervezetek esetében jellemző, hogy egyrészt mindkét csoport saját magát emeli ki, azaz a CKÖ-k egy része csak CKÖ-eket vonna be, míg a civilek egy része csak civileket. Ezen túl említésre érdemes, hogy a dunántúli, dél-dunántúli választások teljes egészében a civil szervezetek bevonását preferálták.

11. Milyen módon és formában szeretnének együttműködni?

A két fél között markáns véleménykülönbség van a területfejlesztési együttműködés intézményes kereteit illetően. A roma szervezetek, ezen belül is a CKÖ-k, különösen a keleti országrész kisebbségi önkormányzatai legkívánatosabbnak a települési önkormányzatok bizottságaként való megjelenést és működést tartják. Ezen megoldás a területfejlesztési szereplők körében meglehetősen alacsony támogatottságot élvez. A roma alminta a bizottság felállításával (feltételezhetően) a települési önkormányzattal való kapcsolat formalizálását is reméli, ám a bizottság létrehozását a roma közösségek sem támogatták.

Mindkét fél, különösen a városokban élők támogatják egy (jogi személyiség nélküli) egyeztető fórum működtetését a területfejlesztésben. Ugyanez a helyzet az esélyegyenlőségi hálózat kistérségi szintű megerősítésével is. Az ez utóbbit gyakorlatban megvalósító Esélyek Háza kistérségi hálózatépítést jobban támogatják a roma szervezetek, mint a területfejlesztési szereplők. Számukra a legelfogadhatóbb a területfejlesztés intézményrendszerétől 2004 óta egyébként sem idegen egyeztető fórum létrehozása és működtetése.

A jogköröket és a preferált területi szinteket tekintve azt tapasztalhatjuk, hogy a véleményezési jogkört mindkét fél minden területi szinten lehetővé tenné a területfejlesztésbe bekapcsolódni kívánó szervezetek számára. A települési szinten egyaránt mindkét szereplő támogatja a roma szervezetek számára a döntési jogkör kiteljesítését is. A kistérségi szint az a

területi szint, amelyet a roma közösségek még felvállalnának, de a területfejlesztési szereplők már kevésbé preferálják.

A megye és a régió szintjén pedig már a roma szervezetek is kevésbé, a területfejlesztési szereplők pedig alig támogatják, hogy a területfejlesztési tervezésben és menedzsmentben döntési jogkörrel vegyenek részt a roma szervezetek.

3. tábla
A preferált területi szintek támogatása a roma szervezetek körében (%)

	<i>Döntési jogkör</i>	
	<i>Tartósan működő CKÖ-k</i>	<i>Roma vagy romákat segítő civil közösségek</i>
Település	80	68
Kistérség	62	73
Megye	45	60
Régió	34	60

Az együttműködés intézményesítéséről alkotott elképzelésekben jelentős regionális különbségek is kimutathatók. A dunántúli és a közép-magyarországi régiókban, valamint a városi településeken élők számára a roma szervezetek megyei és regionális szinten való bevonása hangsúlyosabban szerepel, míg a keleti területeken inkább a települési szintű döntési jogkör erősítését tartják fontosabbnak. A Közép-Tisza vidéken pl. a CKÖ-k bevonása a települési önkormányzat döntéshozási mechanizmusába az integráció egyik legfontosabb kérdése.

Az empirikus vizsgálatok eredményeinek rezüméjeként megállapítható, hogy a túlnyomórészt ma még csupán keret megállapodásokon nyugvó partnerségi kapcsolatokat feszezebbé, tartalmasabbá kell tenni, mert a jelenlegi együttműködések pusztán bátorítólag hatnak a roma közösségre, de nem elégségesek a számukra. A hatékonyabb területi együttműködések érdekében mérsékelni kell a hazai romák közötti érdekellentéteket is. A roma embereket meg kell tanítani arra is, hogy a saját településükön hogyan szervezzenek közösségeket. Szükség van továbbá olyan kormányzati intézkedésekre és jogszabályi módosításokra is, amelyek kontrollálhatóbb módon, valós tartalommal töltik meg a ma még

csak szórványosnak tekinthető területfejlesztési együttműködések romák és nem romák között.